

VICTOR DAVIS HANSON, JOHN HEATH: WHO KILLED HOMER? THE DEMISE OF CLASSICAL EDUCATION AND THE RECOVERY OF GREEK WISDOM

Recenzija

Victor Davis Hanson, John Heath: **Who killed Homer? The Demise of Classical Education and the Recovery of Greek Wisdom.** The Free Press (Simon & Schuster Inc.), New York, 1998. – *Kritičen pogled na položaj klasične filologije v Združenih državah Amerike.* 290 strani.

Knjigo, o kateri je govora, bi težko označili kot znanstveno. Ne zato, ker bi strokovnih kvalifikacij manjkalo kate-remu od obeh avtorjev, saj je vsak od njiju habilitiran na svoji kalifornijski univerzi in to na oddelku, ki po ameriški kategorizaciji ustreza naši klasični filologiji. Ravno tu je kleč; ker sta oba avtorja po naravi in po stavi filologa, sta pri zgornjem naslovu po definiciji obsojena na pisanje *de domo sua*. In takoj na prvih straneh se pokaže, da je takšno pisanje vse kaj drugega kot pa neobremenjen in suh tekst, ki bi se ga avtorja lotila *sine studio*, kmalu potem pa postane jasno, da besedilo ni napisano niti *sine ira*. Ravno nasprotno; če že iščemo primerno vzporednico, je to kvečjemu Juvenal, ki mu *facit indignatio versum*. Podobno kot z njim je namreč tudi s Hansonom in Heathom; osebni prizadetosti navkljub je njun slog oster, iskri in duhovit, tako da se ga ne bi bilo treba sramovati nobenemu satiriku.

V prvem delu se pisca ukvarjata predvsem z enkratnostjo grške civilizacije. V nasprotju z velikokrat slišanimi razlagami, ki »grški čudež« kategorično

zavračajo in ga razlagajo kot nujen rezultat stikov s sosednjimi civilizacijami, ubereta pristop, ki je v določenih krogih veljal za preseženega. Grška kultura, trdita, torej ni bila samo drugačna od vseh civilizacij v svojem prostoru in času, ampak jim je celo radikalno nasprotovala. Institucija, kakršna je bila *polis*, ni imela svojih korenin ne v Afriki ne v Aziji. Še več, na glavo je postavila vsako vzhodno pojmovanje vladanja, književnosti, vere, vojne, posameznikovih pravic, državljanstva in znanosti. Podobno obravnavata tudi temeljne vrednote klasične Grčije, ki v resnici so enkratne, nespremenljive in daleč od vsake multikulturalnosti; brez njih je vsako razumevanje in razlaganje dinamike in trajanja zahodne kulture vsaj sporno, če že ne kaj hujšega. V svojih izvajanjih ostajata predvsem pri Grkih, čeprav hkrati povesta, da gre tu predvsem za nazornost in deloma samovoljno izbiro, saj bi knjigo z isto pravico lahko poimenovala tudi »*Who Strangled Virgil?*«

Drugi del govori o izginjanju antike iz šolskih sistemov in posledično iz javnega življenja. Propadanje antike na tem področju je v Združenih državah resnično in tudi merljivo, pravita Hanson in Heath. Res je, da se je v zadnjih štiridesetih letih število strokovnih publikacij podvojilo in da je dvakrat več tudi raziskovalcev, ki jih navaja *L'Année Philologique*, vendar je to bolj kot kaj drugega le pesek v oči. V istem obdobju se je v ZDA število študentov latinščine vsaj prepolovilo, število obiskovalcev začetnega tečaja latinščine po univerzah pa je s 700.000 v začetku šestdesetih do konca sedemdesetih padlo za neverjetnih 80 odstotkov, na 150.000. Novejših uradnih podatkov še ni, vendar vse kaže, da se trend nadaljuje. Poleg tega težava ni

samo v tem, da je študentov manj, tudi drugačni so. Eksterni preizkusi znanja so v Ameriki še v sedemdesetih kazali najvišja povprečja med humanisti ravno pri bodočih študentih klasične filologije, ki so denimo študente angleščine prekašali za petdeset točk. Do srede devetdesetih je razlika izginila, premik pa je bil povsem enosmeren: medtem ko je povprečje pri anglistih ostalo praktično nespremenjeno, je pri klasičnih filologih padlo za štiriinštirideset točk. Proces je s seboj prinesel tudi predvidljive posledice; oddelki na univerzah se zapirajo, profesorji z doktoratom ostajajo brez služb, če pa jih imajo, so se v povprečju prisiljeni zadovoljiti z drugo najnižjo plačo na področju humanistike.

Daleč najbolj drzna pa je tretja teza knjige, kjer avtorja nastopita v nekoliko zoilovski maniri, le da z bičem ne udarita po Homerju, temveč po – *pars pro toto* – homerslovcih. Zelo naravnost pišeta, da je današnja generacija raziskovalcev antike pomagala pri uničevanju klasične izobrazbe. Govora je o zelo določenih znanstvenikih, ki so »s svojim obskurnim besednjakom in slogom, s svojo novo religijo postmodernizma, teorije, družbenih konstruktov in relativizma« antiko izrabili za lastno promocijo ter javnosti dokazovali, da prav oni najbolj vedo, kako zelo seksistični, rasistični in izkoriščevalski so Grki v resnici bili – namesto da bi razlagali o pomembnosti grške misli in vrednot v dobi informacijske revolucije. Avtorja se pritožujeta nad današnjo antropologijo in sociologijo, ki se »paseta na anomalijah, namesto da bi se posvetili fenomenom, ki presegajo prostor in čas,« hkrati pa se celo izogibljeta vsaki univerzalnosti in se jima ne zdi iskanje primerjav sodobnega človeka z grškim prav nič bolj legitimno kot iskanje pri-

merjav s kulturami v Polineziji ali v deževnem gozdu ob Amazonki. Avtorja si z obsežnim citiranjem akademskih cvetk privoščita raziskovalce, ki skušajo ob antičnih besedilih z zamudo vnovčiti svoj napaberkovani žargon iz razrednega boja, psihoanalize, feministične teorije, gejevskih in lezbičnih študij in podobnih modnih področij. V nasprotju z njimi izpostavljata nekaj velikih imen, ki so si upala misliti po manj popularnih kalupih, od Heinricha Schliemanna pa do Michaela Ventrisa.

Zadnji del knjige je obširen in utemeljen predlog reforme. Ameriškim kolidžem, kjer je izbira predmetnika precej arbitrarna, ponujata avtorja jedno predmetov, ki se izogibajo pre zgodnji specializaciji ter poudarjajo bogastvo antike, diplomantu pa omogočajo široko področje zaposlitve in nadaljnjega študija. Radikalna sta tudi pri profesorjih: od njih zahtevata predavanja širokega spektra (kjer je zadrževanje ob lastnih monografijah in člankih strogo prepovedano), skrajšanje doktorskega študija na štiri leta, ukinitvev postdoktorskih štipendij in ponovno ovrednotenje pedagoškega dela. Hkrati se zavzemata za novo etiko: nobenih simpozijev med šolskim letom, povečanje delovnih obveznosti (na šest do osem ur tedenskih predavanj), ukinitvev habilitacijskih kriterijev, ki so krivi za hiperprodukcijo nepotrebnih in nepomembnih člankov, predvsem pa nagrajevanje kvalitetnih predavateljev – to je zdravilo, ki bi napol mrtvi ameriški Filologiji lahko spet pognalo kri po žilah in jo nemara celo naredilo spet privlačno za Merkurja.

V dodatku je naštetih deset primarnih in deset sekundarnih del, ki naj dajo ameriškem bralcu pravo predstavo o antiki: med prvimi so recimo

Sofoklov *Ajant*, Tukididova *Peloponeška vojna* in Platonova *Apologija*, med zadnjimi pa *The Greek and Macedonian Art of War* Franka Adcocka, *Homer on Life and Death* Jasperja Griffina in *From Alexander to Actium* Petra Greena.

Reči je treba, da ima Hansonovo in Heathovo utemeljevanje splošnemu prepričljivemu vtisu navkljub tudi nekaj pomanjkljivosti. Avtorja sta zamolčala nekaj stvari, ki bi jih bilo dobro povedati, zapisala pa sta jih nekaj, ki bi jih bilo bolje zamolčati, bi rekel Mommsen. Med zadnje sodijo trivialni detajli iz različnih osebnih biografij, tako recimo podrobnosti o tem, kako in kje je končal Milman Parry (o katerem sicer pišeta z največjim spoštovanjem), med prve pa nekaj širših pogledov. Njuno izpeljevanje zahodne civilizacije izključno iz grške včasih deluje kar malo naivno, saj ni nikjer najti besedice o vplivu kakega krščanstva ali razsvetljenstva. Vendar gre tudi pri tem za odpustljiv greh; končno njun cilj ni analiza zahoda, ampak poudarjanje antike, kar jima tudi ob hoji po tenki črti kontroverznosti zelo dobro uspeva. Celo knjigo tako lahko mirno opišemo z besedami filozofa Alexisa de Tocquevilla o njegovi knjigi *Demokracija v Ameriki*: vemo, da bodo ameriški akademski bralci knjigo glasno obsodili, hkrati pa smo prepričani, da ji bodo v svojem srcu mnogi dali prav.

Na koncu recenzije se lahko vprašamo, v čem je sploh smisel prebiranja knjige o ameriških problemih v Sloveniji. Kaj ni stanje pri nas povsem drugačno? Kaj nista latinščina in grščina v srednjih šolah po mračnih desetletjih spet na svojem zmagovitem pohodu? Vse to še nič ne pove in kaj slabša tolažba je, da smo bili pri nas pred časom že precej na slabšem, kot so Američani danes. Problemi, ki se

jih lotevata Hanson in Heath, so problemi univerzitetnega študija po vsem zahodnem svetu. Slovenska klasična filologija je danes v nekem smislu res bojovita in angažirana, vendar je taka predvsem zato, ker jo je po Nietzschejevem načelu močnejšo napravilo to, kar je ni ubilo (čeprav ni prav dosti manjkalo); nobenega razloga nimamo, da bi po normalizaciji razmer v novem stoletju mirno pričakovali bistveno drugačen razvoj, kot ga je v prejšnjem doživela Amerika. Zlasti zato, ker si ga lahko v marsikateri humanistični ali družboslovni stroki empirično ogledamo že danes. Po slovenskem univerzitetnem svetu se je treba samo malo ozreti, pa bomo brez prevelikega truda našli večino v knjigi omenjenih simptomov: prazno besedičenje v nesmiselnih razpravah, obširne cikluse (povrh vsega še obveznih) predavanj o profesorjevi lastni subspecialni raziskavi, pomanjkanje širine in razgleda pri absolventih. O vsem tem se je tudi že pisalo: med glasnejšimi kritiki obstoječega sistema sta recimo Ivo Urbančič in Boštjan M. Zupančič. Knjiga zato lahko služi kot dragoceno opozorilo in učbenik s tujimi napakami, ki nas utegne čez leta rešiti podobne knjige izpod slovenskega peresa.

Morda najprivlačnejša značilnost besedila pa je nalezljivo navdušenje za antiko, s katerim je napisano. Podobnih knjig, ki bi bile primerne za začetnika, ni veliko: ena od njih je bila *Antični in moderni svet* Tadeusza Zielińskiego, ki pa se je bila zaradi svoje častitljive starosti pred časom prisiljena umakniti celo s seznama obvezne literature za latiniste in greciste. In ker je prav navdušenje pri študiju nemara ena najbolj ključnih lastnosti, si je želeli, da bi knjigo lahko brali dijaki v knjižnicah vseh slovenskih klasičnih

gimnazij in ne le študenti v knjižnici Oddeka za klasično filologijo, kjer trenutno sameva edini izvod pri nas.

David Mourin

Bremena Grkov

V. D. Hanson, J. Heath:

Who killed Homer?

Odlomek

Skrbi današnjega sveta – jedrsko uničenje, učinek tople grede, konec zaloge fosilnih goriv, novi in grozljivo odporni virusi, naraščajoče porabništvo, povečevanje razlike med bogatimi in revnimi, morebitno opustošenje naravnih virov in luknja v arktičnem ozonskem plašču – so težave, ki so posledica zahodne kulture in značilno zahodnega pogleda na napredek in razvoj. Priznati je treba, da se lahko za vse te neprijetne pridobitve zahvalimo grški paradigmi.

Po isti logiki pa lahko tudi zdravila za vse te ekološke, biološke, socialne in politične katastrofe, ki se kopičijo na obzorju, najverjetneje iščemo samo na zahodu. Alternativnih motornih goriv najbrž ne bodo razvili v arabskem svetu. V afriških plemenskih kulturah ne bodo iznašli zdravila, ki bo ustavilo AIDS. Novih načinov za mednarodno sodelovanje ni pričakovati iz tistega dela orienta, ki se upira okcidentu. Čista prevozna sredstva, ki jih bo poganjalo obnovljivo in neškodljivo gorivo, prejkone ne bodo prišla s Karibov. Združeni narodi se ne nameravajo preseliti v Kolumbijo. Univerze v Iraku in Iranu ne morejo izučiti inženirjev jutrišnjega sveta. Druge kulture vsej nasprotni propagandi navkljub ne morejo ponuditi povsem drugačne družbene paradigme, ki bi zagotavljala podobno stopnjo materialnega udobja in varnosti, vendar brez fizičnega izkoriščanja pokrajine. Grki nas bodo bodisi uničili bodisi rešili, vse dokler

bo svet hrepenel po svobodi in razkošju, ki si ju v tem trenutku privoščijo samo zahod. Čeprav se danes na univerzi o vsem tem ne spodobi govoriti, pa večina tako na njej kot zunaj nje vendarle ve, da je tako.

To ne pomeni, da kje drugje na svetu ne morejo vznikniti pomembne književnosti, verstva, izvirna glasba ali običaji. Seveda lahko, celo zelo pogosto. Toda jedro nove mednarodne kulture – znanost, vlado, jezik in sredstva komunikacije, kmetijstvo, medicino, gospodarstvo, ekonomske in vojaške trende ter družbeno organizacijo – bodo v veliki meri določali prav dogodki v Evropi, v Ameriki in v državah, ki so do nedavnega spadale pod britansko krono in so zato s svojo kulturno dediščino povezane z Grki. Vse ostale velike kulture – še zlasti kitajska, japonska in korejska – bodo imele pomembno, mogoče celo glavno vlogo, vendar jo bo skoraj povsem določala stopnja, do katere bodo prevzele in prilagodile ekonomska in politična izhodišča zahoda. Milijarde se danes pospešeno ravnajo po zahodnem ekonomskem in političnem zgledu, s katerim so začeli Grki. Dokaz za to naglo – in včasih motečo – prevlado lahko najdemo v sami besedi »zahodni«, ki danes ni več samo geografski termin. Če je država zahodna, to več kot o njeni legi pove o mentaliteti njenih prebivalcev. Na isti način je daljnovidni Izokrat definiral pridevnik »grški«: kot »izraz, ki bolj kot rojstvo določa miselnost in ga v večji meri uporabljamo za oznako skupne kulture kot pa skupnega izvora.« Temu se upira New Age s svojimi pripadniki in mnogi drugi, ki so si brezosebni in omejitve zahodnega racionalizma; iščejo akupunkturo, zdravilne rastline, vzhodne načine meditacije in podobno. Toda s temi alternativnimi življenjskimi stili in terapijami eksperimentirajo pod udobno egido zahodne svobode, demokracije, tržne ekonomije in materialnega blagostanja, predvsem pa vseprisotnega zatočišča znanosti in tehnologije. Še celo ti

černi puščajniki, ki se z bojnim krikom »Nazaj k naravi!« po vsej Ameriki zatekajo v odmaknjena oporišča in tam pričakujejo armagedon, počnejo to z baterijskimi svetilkami, plastiko, bencinom, strelnim orožjem, knjigami, zdravili in kratkovalovnimi radijskimi sprejemniki, naravnanimi na necenzurirane preroke grozeče katastrofe. Skrivajo se v upanju, da bodo njihovi uskladiščeni ostanki zahodnega obilja in svobode zadosten tehnološki in informacijski arzenal, s katerim se bo dalo boriti proti prihajajočim mračnim stoletjem. Njihov eksodus iz onesnaženega urbanega zahodnjaštva je še vedno povsem drugačen od zapovedanih in grozljivih pohodov v pozabo iz mest v Kambodži sredi sedemdesetih let ali od brutalnosti, ki so ji na Kitajskem še pred tem rekli »kulturna revolucija.« Ko kdo v resnici zavrne zahod, se začnejo trupla grmaditi. V nasprotju s tem pa lahko usakdo, ki se ukvarja z Grki, takoj razloži, zakaj tako jugovzhodna Azija kot Kitajska danes v dobrem in slabem postajata bolj podobni zahodu kot pa zahod njima.

Vzpon zahoda ni moralno vprašanje, vsaj v celoti ne; tudi priznavanje zahodne prevlade ne pomeni kulturnega šovinizma. Gre za pošteno vprašanje dinamike. Ko se državljani sveta danes seli, se običajno seli na zahod in drugorazredni položaj v zahodni državi mu je očitno ljubši od usode v rodnem kraju. Ko državljani sveta išče najboljšo izobrazbo, se bodisi odpravi na zahod bodisi poišče zahodnjaški univerzitetni kampus. Ko državljani sveta išče boljše orožje, s katerim bo lahko poklal več svojih sovražnikov, pošlje svoje tehnike in generale v zahodne orožarske centre in zahodne vojaške akademije. Državljan sveta išče uveljavitev z učenjem evropskih jezikov in načinov izražanja, ki so v veliki meri zahodnega izvora, tako v tehnološkem kot v ideološkem smislu. Državljan sveta onesnažuje, odmetava, izsekava, mesari in uničuje kot zahodnjak zato, ker si želi re-

zultate tega smrtonosnega porabništva in fizične varnosti – videorekorderje, toplejšo hišo pozimi, hladnejšo hišo poleti, čistejšo pitno vodo, cilindrična očala, prevozna sredstva, stranišča z izplakovanjem, žepne robčke, cepiva, obilico neonesnažene hrane, varnost pred oboroženim udorom in status, ki ga zagotavljajo materialne dobrine.

Le malo je ljudi, ki niso zahodnjaki in si želijo pobegniti pred tem zapeljivim vplivom ali pred njegovo usodno zamenjavo za izkoriščanje. Krhko pokrajino ob Amazonki brezobzirno obdelujejo, hkrati pa predstavniki kozmetike Avon odkrivajo obetavno tržišče za svoje elegantne lepotne pripomočke med neolitskimi plemeni vzdolž velike reke. Ameriška ekološko ozaveščena tovarna sladoleda začne zato kupovati amazonske oreške neposredno od indijanskih domačinov in skuša na ta način okrepiti domorodsko skupnost ter preprečiti izkoriščanje okolja ob veliki reki – potem pa z grozo opazuje, kako ti nenadoma obogateli domorodci pograbiijo motorke in bagre ter sami še pospešijo uničenje, v želji po še večjem številu materialnih dobrin. Očitno bi amazonski Indijanci najprej radi to, kar korporativna Amerika že ima. Šele potem bodo našli dovolj časa in zaskrbljeno opazovali propadanje svojega naravnega okolja.

Domorodske kulture, marksizem, plemenske družbe in verski fundamentalizem se tako v tretjem kot v islamskem svetu hkrati umikajo pred surovim in nebrzdanim udorom popularne zahodne kulture, od Pepsija do Michaela Jordana, od televizijskih kvizov do revije People. Še več, vse to se je zdaj okrepilo še s tehnologijo satelitov, optičnih vlaken, računalnikov in videorekorderjev. Pobesneli materializem, skrajni in pošastni pojav nekontroliranega izražanja, vpliva in individualizma, vse to se je na nek način začelo z Grki. Treba je nehati s trkanjem po prsih zaradi grške dediščine in se stvari lotiti z več po-

guma in poštenja ter priznati tako lepoto kot nevarnost strašne dediščine zahoda. Gre za neizogibno dilemo vsakega sistema, ki človeku dopušča, da se v polnosti izrazi. Pet minut pred dvanajsto se je treba naučiti, zakaj moramo na novo odkriti antiko, da bi lahko razumeli, zakaj počnemo to, kar počnemo.

Grška dediščina, ki se jo da uporabiti prav ali narobe, daje svojim lastnikom neverjetno moč, da lahko radikalno in skoraj v trenutku spremenijo – ali uničijo – trenutno intelektualno in fizično okolje. Grki so nam zapustili orodje, ki nam je omogočilo spreminjanje snovnega in duhovnega sveta, v dobrem in slabem. Najstrožji kritiki zahoda, ki so globoko in pogosto upravičeno sumničavi glede te dinamike, njej navkljub spoštujejo, posnemajo in uporabljajo zahodno filozofijo celo takrat, ko objokujejo izumiranje krhkih domorodskih kultur. Pred pol stoletja je Arnold Toynbee nejevoljno priznal politično in ekonomsko hegemonijo zahoda. Opozarjal pa je, naj si nihče ne domišlja, da bosta tega naraščajočega vpliva deležni tudi zahodna kultura in religija. Toynbee je pronichljivo opazil, da so se starejše in bolj temeljne alternative vedno držale paradigem, ki so nasprotne zahodni izkušnji, in je mislil, da se jih bodo držale tudi v prihodnje. V pol stoletja po njegovem pisanju pa so se za bolj prebrisane zgodovinarje od njega izkazali njegovi ozkogledi in eurocentrični kritiki, četudi iz napačnih in vse prej kot plemenitih razlogov. Toynbee je – prav kot pred njim Spengler – spregledal, da se popularna zahodna materialna kultura ne sesiplje v svoji dekadenci, temveč se bohotno razcveta celo v svoji nemoralnosti.

Zahod danes grozi z goltanjem običajev,

tradicij in religij vseh, s katerimi stopa v stik. Internet in celotna elektronska revolucija je povsem logična kulturna posledica grške dediščine odkritega spraševanja, samokritike, protiaristokratske miselnosti, svobodnega izražanja in trgovanja, ter grške vere v nepristranski razum in znanost, na katero ne morejo vplivati odloki generala, svečenika ali kralja.

Glede na to je precej čudno, da sodobna Amerika ve tako malo o Grkih, ki so vse skupaj pravzaprav začeli. Vračamo se torej k osrednji temi, ki smo jo nakazali že v prvem poglavju – da ignorirati ali celo uničiti antiko pomeni zagrešiti kulturni samomor, in da se morajo krivci zanj zagovarjati. Če je problem res tako resen, se moramo od Grkov na koncu dvajsetega stoletja še marsičesa naučiti: zakaj je sposobnost uničevanja ali reševanja naravne dediščine samo v naših rokah; kako in zakaj se borimo v tako uničujočih vojnah; kaj je smisel in cilj izobrazbe; zakaj je strast vedno dvorezen meč; kje nas razum lahko vodi in kje ne zadostuje več; zakaj smo večrasna, ne pa multikulturna družba; zakaj so potrebni kriteriji, čeprav včasih kruti in boleči; kako tesno so egalitarne vrednote zahoda povezane z našim agrarnim izvorom; zakaj je treba iskati dobro življenje in zakaj je »dobro življenje« tako slabo definirano; zakaj so skupnosti in družbena sramota močnejše od golih zakonov in osebnih krivde; zakaj je v svetu, kjer usakogar čaka smrt, življenje vprašanje značaja. In konec koncev, zakaj smo to, kar smo. Zakaj je potem antika mrtva? In kdo je v resnici ubil Homerja?

Prevedel David Movrin